

ПОНЯТТЯ ПРАВОРОЗУМІННЯ ТА ЙОГО ОСНОВНІ НАПРЯМИ

Актуальність питання зумовлена тим, що у правовій науці на сьогодні не вироблено єдиної позиції щодо розуміння поняття права.

Проблему розуміння права без перебільшення можна віднести до числа «вічних». Сотні й тисячі років мислителі різних народів – філософи, соціологи, правознавці – намагалися її з'ясувати. Вона була об'єктом гострих дискусій з часів греко-римського періоду. Нині ця проблема перебуває в центрі обговорення громадськості та наукової спільноти, залишається центральною для юриспруденції і активно дебатуються науковцями.

Вчення мислителів мали вплив на формування сучасних правових концепцій. В залежності від того, що розглядається в якості джерела правоутворення, – держава чи природа людини, розрізняють природно-правову і позитивістську теорії права, а від того, що береться за основу права – норма, правосвідомість чи правовідносини – сформувались нормативістська, психологічна і соціологічна теорії права.

Плюралізм підходів до праворозуміння об'єктивно зумовлений тим, що право тісно пов'язане з іншими соціальними явищами: державою, політикою, економікою, культурою суспільства тощо. У кожному окремому випадку право виявляється з однієї якоїсь сторони, тому цілісна його характеристика можлива лише шляхом всебічного аналізу різноманітних зв'язків права із соціальною дійсністю.

Терміном «праворозуміння» позначають не тільки поняття права чи його різноманітні визначення, а й сукупність правових понять, визначень, конструкцій, що утворюють зміст юриспруденції та відображають правову реальність [3, с. 90-95].

Однією з основних проблем праворозуміння є відсутність визначення єдиного поняття права. Однак, зважаючи на сутність права як феномена та багатовимірного явища суспільного життя, визначення єдиного та абсолютного підходу до праворозуміння є навряд чи можливим.

Це пояснюється, насамперед, природою самого права, як феномена ціннісного характеру, та його суттю. Загальновідомо, що право існує у свідомості людей та втілюється в їх поведінці, тому не існує поза суспільством. Зауважимо, що воно втілюється у поведінці людей відповідно до певної моделі (типу) праворозуміння. Оскільки право є системою ціннісних категорій, праворозуміння має суб'єктивний характер, хоча це і не виключає можливості збігу певних суб'єктивних поглядів у кількох близьких груп чи навіть різних спільнот людей.

Як слушно зауважив С. Алексеев, праворозуміння є певною, насамперед, науковою категорією, що відображає процес і результат цілеспрямованої розумової діяльності людини, що включає в себе пізнання права, його оцінку та ставлення до нього як до цілісного соціального явища [1, с. 169].

Таке визначення праворозуміння, на нашу думку, є цінним з тієї точки зору, що праворозуміння розглядається не лише як результат мислення певного суб'єкта, а й як процес такого мислення.

В історичному розвитку праворозуміння виступає постійним процесом пошуку істини щодо сутності права та його ролі в житті суспільства, який об'єктивується (перетворюється в результат) у поведінці певних суб'єктів через процес правозастосування.

У процесі мислення як складової праворозуміння, суб'єкт поступово виробляє власну оцінку і ставлення до права, спрямовуючи її до певного результату.

У будь-якому випадку, процес праворозуміння залежить не лише від суб'єктивних характеристик мислителя, а й від об'єктивних обставин, таких як рівень суспільної культури (значення в ній звичаїв та традицій, роль релігії та моралі, наявність і якість основних ціннісних орієнтирів) та загальний рівень розвитку (в економічній сфері, у межах демократичного та гуманістичного ставлення до людини, її соціального захисту, визнання та рівня захисту її прав та свобод).

Ю. Шемшученко визначає поняття праворозуміння, як усвідомлення правової дійсності через призму правових теорій, доктрин і концепцій, як форму пізнання сутності і ролі права у регулюванні суспільних відносин [5, с. 48].

З проблемами правосвідомлення, забезпечення адекватного сприйняття і пізнання права в

цілому, його «опанування» суспільством, стикається в сучасній європейській цивілізації кожен народ. Це особливо актуально і для України в добу її переходу до нових моделей суспільного розвитку, коли відбувається пошук відповідної стратегії і тактики, робляться спроби визначити можливі наслідки обраного шляху.

У зв'язку з цим, акцентується увага і на проблемі забезпечення гуманістичного підходу до проблем праворозуміння, що викликає всезагальний інтерес. Саме через зростання значення права в українському суспільстві відбувається осучаснення поняття гуманізму із його акцентом на забезпечення прав і свобод людини та громадянина, орієнтацією на виховання особистості, привиття їй разом із почуттям суспільного обов'язку, законослухняності та патріотизму найважливішого відчуття – відчуття самодостатності і повної самореалізації людини, її внутрішньої гармонії і ладу, її гідності в лоні права. Значимо, що це відчуття респектує стратегічний напрям розвитку сучасної цивілізації, що пов'язаний із забезпеченням реального верховенства права, спробою визначити і співставити «закономірності розвитку усього соціального і правового буття людських спільнот» [2, с. 23], «виявити весь комплекс правових явищ, зокрема, правові норми, відносини, ідеї та уявлення, інститути, процедури, способи регуляції поведінки, захист порядку, розв'язання конфліктів у різних суспільствах» [4, с. 3], посилити гуманістичний підхід до розв'язання усіх проблем, що мають прямі чи опосередковані зв'язки із правом. Зрозуміло, що рівень дослідження проблеми праворозуміння із забезпеченням гуманістичного підходу до неї стає запорукою подальшого прогресу, показником успішності держави, зрілості суспільства. В цьому сенсі варто згадати деякі аспекти процесу зародження та еволюції проблем праворозуміння у контексті гуманістичного підходу в Україні і світі.

Багатоманіття підходів до сутності і природи права в юридичній літературі нерідко визначають позитивним явищем, що свідчить про високий рівень розвитку правової науки, і, насамперед, теорії права. Завдяки різним підходам до сутності права і його соціальної природи відкриваються різні сторони права, що сприяє його поглибленому і всебічному пізнанню.

З іншого боку, це породжує скоріше негативні, ніж позитивні оцінки. Той факт, що вчені не можуть вирішити дану проблему, яка є ядром, основою теорії права, свідчить про недостатньо високий рівень розвитку даної науки, яка змушена поки що задовольнятися рядом оригінальних, але досить суперечливих і недостатньо аргументованих гіпотез.

Те, що в одній теорії сприймається як право, переконливо спростовується іншою теорією, і навпаки. Зокрема, справжня наука повинна мати єдину теоретичну основу.

Отже, різноманіття поглядів вчених-юристів щодо зазначеної проблематики зумовлюється такими причинами:

- складністю права, багатоманіттям його проявів у суспільстві;
- впливом на процеси пізнання сутності права правової ідеології і класової боротьби;
- різними вихідними філософськими і методологічними засадами.

Одним з факторів, з яким пов'язується різноманіття теорій про сутність права, є філософські і методологічні позиції їх авторів.

Кожний вчений володіє світоглядом, тобто певною сукупністю знань про те, як влаштований світ, із яких основних компонентів він складається, яким чином ці компоненти взаємодіють між собою, що лежить в основі розвитку світу і чи може людина пізнати оточуючий її світ. Усі ці проблеми складають предмет філософії, але обов'язково використовуються юристами. У своїх дослідженнях сутності і соціальної природи права юристи змушені звертатися до загальних світоглядних положень філософії кожен раз, коли намагаються розкрити зв'язок права з іншими соціальними явищами.

Але, оскільки філософія далека від єдиного розуміння своїх проблем, являє собою яскраву палітру різних шкіл і теорій, то і світоглядні позиції вчених-юристів виявляються досить різними. Кожний у своїх правових дослідженнях спирається на філософську теорію, яка, на його думку, правильно розкриває проблеми світобудови і дає надійні способи наукового пізнання. Кожний філософський погляд, що застосовується в правознавстві, неминуче позначається і на розумінні сутності і соціальної природи права.

В основу багатоманіття концепцій розуміння права лежить також онтологічна засада. Протягом усієї історії поняття права розвивалося разом з поглядами вчених на нього.

Велике значення у визначенні поняття права мають також політичні, ідеологічні засади. Однак, сучасний рівень методології наукового пізнання, розвинутість права в сучасному суспільстві, накопичена правознавством система теоретичних знань свідчить про те, що теорія права вже стоїть на порозі дійсного усвідомлення сутності права і подолання невизначеності у

цьому питанні. Науковці вважають, що це завдання буде розв'язане вже наступним поколінням науковців.

Список літератури:

1. *Алексеев С. С.* Теория права: [учебное пособие] / С. С. Алексеев. – М.: Бек, 1994. – 223 с.
2. *Ковлер А. И.* Антропология права: [учебное пособие] / А. И. Ковлер. – М.: НОРМА, 2002. – 480 с.
3. *Нерсесянц В. С.* Юридическая антропология как наука и учебная дисциплина. Предисловие // Н. Рулан. Юридическая антропология / [пер. с франц.]. – М.: БН, 1999. – 407 с.
4. *Теорія держави і права: [навчальний посібник]* / К. Г. Волинка. – К.: МАУП, 2003. – 240 с.
5. *Шемшученко Ю. С.* Праворозуміння / Ю. С. Шемшученко // Юридична енциклопедія: в 6 т. / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (гол. редкол.) та ін.]. – К.: Вид-во «Українська енциклопедія», 1998. – Т. 5: П-С. – С. 48-49.

Шакірзянова І. В. Поняття праворозуміння та його основні напрями

У статті аналізується сучасні підходи до інтерпретації термінів «праворозуміння», «право», вказується на одну із основних проблем праворозуміння – відсутність єдиного підходу до поняття права.

Ключові слова: праворозуміння, право, підхід.

Шакирзянова И. В. Понятие правопонимание и его основные направления

В статье анализируются современные подходы к интерпретации терминов «правопонимание», «право», подчеркивается одна из основных проблем правопонимания – отсутствие единого подхода к понятию права.

Ключевые слова: правопонимание, право, подход.

Shakirzaynova I. The concept of «legal understanding» and its main directions

In the article are analyzed modern approach of interpretation of «legal understanding», «law». Emphasized on one of the fundamental problem in legal understanding the absence of unitary definition of the concept of the law.

Key words: legal understating, law.